

**AZƏRBAYCAN NEFT SƏNAYESİ MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ
MƏHSULUN KEYFİYYƏT GÖSTƏRİCİSİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİNDƏ
ƏMƏYİN ELMİ TƏŞKİLİ VƏ QABAQCIL TƏCRÜBƏNİN YAYILMASI
(XX ƏSRİN 70-Cİ İLLƏRİ)**

R.O.QURBANOV
Bakı Dövlət Universiteti
Rafiq Qurbanov@ mail.ru

XX əsrin 70-ci illərində Azərbaycan neft sənayesində elmi yeniliklərin və texniki tərəqqinin tətbiqi xüsusilə diqqəti cəlb edir. Elmi yeniliklərin və qabaqcıl təcrübənin yayılması, əməyin elmin təşkilində və əmək məhsuldarlığının artmasında xüsusi rol oynamışdı. Neft məsinqayırma sənaye müəssisələri bu sahədə fərqlənmişdi.

Ötən yüzilliyin 60-cı illərinin sonlarında Heydər Əliyevin respublikada hakimiyyətə gəlişindən sonra, ölkə iqtisadiyyatının inkişafında yeni dövrün başlanğıcının əsası qoyuldu. Respublikanın iqtisadi inkişaf strategiyası işlənib hazırlandı. Bu strategiyanın ali məqsədi bütün istehsalın səmərəliliyinin daha da yüksəldilməsi, əmək məhsuldarlığının artırılması, adamların sosial və əmək fəallığının gücləndirilməsi əsasında xalqın maddi və mədəni həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi dururdu.

İş vaxtından daha səmərəli istifadə etməklə, elmi-texniki tərəqqini sürətləndirmək, ictimai istehsalı intensivləşdirmək, onun səmərəliliyini yüksəltmək əsasında dərin keyfiyyət dəyişiklikləri yaratmaq əsas vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdu.

70-ci illər Azərbaycan hökumətinin irəli sürdüyü, həmkarlar ittifaqı şurasının müdafiə və ciddi nəzarət etdiyi yeni təşəbbüs və başlanğıclar silsiləsi ilə əlaqədar oldu. Respublikanın bütün sənaye sahələrində “keyfiyyət beşilliyinə-fəhlə təminatı” şüarı altında əmək yarışı geniş xarakter aldı. Aparılmış maarifləndirmə işi nəticəsində 80 mindən artıq fəhlə bu yarışa cəlb olundu (1, iş 459, v.29).

70-ci illərin birinci yarsının ən parlaq təşəbbüsü əvvəlcə beşilliyin birinci, sonra isə qalan dörd ilində illik planı 8 ayda yerinə yetirməyi, yalnız yüksək keyfiyyətli məhsul buraxmağı öhdəsinə götürmüş bir sıra sənaye nazirlikləri müəssisələrinin 6 qabaqcıl briqadalarının təşəbbüsü oldu. Bu təşəbbüs respublika hökuməti və həmkarlar ittifaqı tərəfindən bəyənilməyə və müdafiə olundu (1? v.30).

Yarışda iştirak edənlərə şərait yaratmaq sahəsində aparılan təşkilatçılıq işi, yerlərdə və həmkarlar ittifaqı təşkilatlarında daimi keçirilən görüşlər, onların öz öhdəçiliklərini uğurla yerinə yetirməsinə və bu təşəbbüsün geniş yayılmasına kömək etdi. Əldə edilən nailiyyətdən ruhlanan hərəkət iştirakçıları bütün dövr ərzində ahəngdar işləməyi, yalnız birinci dərəcəli və yüksək keyfiyyətli məhsul buraxmağı qərara aldılar (1, v.30).

Bu yarışın gedişini AHİŞ xüsusi nəzarətə götürmüşdü, 1977-ci ildə 12 mindən çox müxtəlif sənaye sahələrinin istehsal qabaqcılı bu yarışa qoşulmuşdu (1, v.29).

Bu məsələdə olan ən səciyyəvi nöqsanlar araşdırılıb ümumiləşdirilmək üçün, eyni zamanda həm respublika, həm də ittifaqın qabaqcıl müəssisələrinin təcrübəsini öyrənmək və istifadə etmək əsasında əmək yarışının təşkilinə dair xüsusi tövsiyələr hazırlandı. Burada yarışın bütün cəhətləri nəzərə alınan öhdəçiliklər, aşkarlıq, stimullaşdırma və yekunlarına qədər hər bir məsələ ətraflı şərh edilmişdi. Hər bir istehsal kollektivinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla yerlərdə istifadə olunmaq üçün zavoddaxili yarış şərtləri də bu prinsiplə hazırlanmışdı. Hər bir sahədə, sexdə ən yaxşılardan geridə qalanları sadə və aydın göstərmək, ümumi sıradan hər kəsin yerini müəyyənləşdirməyə imkan verən xüsusi əmək yarışları ekranı hazırlanmışdı. Bu əmək yarışının gücünü yüksəltməkdə müəssisələrə böyük köməklik göstərirdi. Azərbaycan boru-prokat zavodunda bu ekranlar yarışın özünəməxsus güzgüsünə çevrilmişdi (2, iş 277, v.34).

Bütün bunların nəticəsində respublikada texnoloji proseslə bağlı olan 500-ə qədər briqada və sex müqavilə bağlayaraq "keyfiyyət beşilliyinə fəhlə təminatı" şüarı altında yarışa başlamış moskvalıların təşəbbüsünə qoşulmuşdular (2, v.346).

Qonşu müəssisələrin qarşılıqlı münasibətlərinə köklü şəkildə yenidən baxılmasının, qarşılıqlı iddialardan istehsal vəzifələrinin optimal həllinin birgə axtarışına keçilməsinin və qarşılıqlı köməyin möhkəmləndirilməsinin əsası qoyuldu.

İllər ərzində sabit olaraq yüksək keyfiyyətli məhsul buraxan müəssisələr yarandı. "Azərelektrosvet", L.Şmidt adına maşınqayırma zavodu, "Azərelektroterm" baş zavodu və s. belə müəssisələrdən idi. Bu müəssisələrin təcrübələri, hər şeydən əvvəl, ona görə qiymətli idi ki, burada geniş işçi qüvvəsini, mühəndis-texnik və elmi işçiləri məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi vəzifəsinin həllinə cəlb edə bilmişdilər. Əmək yarışını düzgün təşkil etməklə, zavodun şərəfi üçün məsuliyyət hissi və əmək intizamı yaradılmışdı.

1976-cı ilin birinci yarısında respublikada 227 növ məhsul Dövlət keyfiyyət nişanı almış və ilin sonuna onların sayı 320-yə çatdırılmışdı (3, v.32).

Dövlət keyfiyyət nişanlı məhsulun xüsusi çəkisini xeyli artırmaq sahəsində respublika sənaye müəssisələrinin kollektivləri qarşısında çox məsuliyyətli vəzifələr qoyulmuşdu. 70-ci illərin ikinci yarısında bu cür məhsul buraxılışı planda nəzərdə tutulduğundan 2 dəfə çox olmalı idi (3, v.32).

Həmkarlar ittifaqlarının rəhbərliyi altında YİSC-nin (Ümumittifaq səmərələşdiricilər cəmiyyəti) respublika təşkilatları, elmi texniki cəmiyyətlər, kütləvi-texniki yaradıcılığı daha da inkişaf etdirmək sahəsində xeyli iş görmüş, elmi nailiyyətlərin xalq təsərrüfatında istifadə olunmasında fəal iştirak etmişlər. 70-ci illərin ikinci yarısında ixtiraların və səmərələşdirici təkliflərin tətbiqindən 238,2 milyon manat qənaət əldə edilmişdi ki, bu da, ötən onilliyin həmin dövrü ilə müqayisədə 76 milyon manat çox idi (3, v.34).

Respublikanın sənaye müəssisələrində texniki tərəqqi uğrunda mübarizənin nəticələri 1976-cı ildə SSRİ XTNS-də əyani şəkildə yekunlaşdırılmışdı. Azərbaycan yenilikçilərinin işi yüksək qiymətləndirilərək, 196 nəfər qızıl, gümüş və bürünc medallarla, 22 müəssisə isə SSRİ XTNS-nin diplomları ilə mükafatlandırılmışdı. Doqquzuncu beşillikdə verilmiş 130 min təklifin 83 faizi istehsalata tətbiq edilmişdi (2, v.101).

Bakı cihazqayırma zavodunun daim fəaliyyət göstərən istehsalat müşavirəsinin təcrübəsi səmərəli iş nümunəsi kimi qəbul edilmişdi. Burada fəhlələrin və qulluqçuların təklifləri nəzərə alınmaqla çox əmək tələb edən işlərin mexanikləşdirilməsi, əməyin təşkilinin təkmilləşdirilməsi və s. məsələləri nəzərdə tutan fəal iş planı tərtib olunmuşdu. Təkcə 1976-77-ci illər ərzində burada PDPS-in (Respublika Dövlət Patentləşdirmə Şurası) tövsiyyə etdiyi 35 təklif istehsala tətbiq edilmişdi (1, v.35).

Göstərilən nailiyyətlərlə yanaşı aşkar edilən nöqsanlar da vaxtında aradan qaldırılmışdı. Maddi əmək və maliyyə ehtiyatlarından istifadə olunması, buraxılan məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və maya dəyərinin aşağı salınması, fəhlə və qulluqçuların təklif və tövsiyələrinin reallaşdırılması məsələlərinin həllində daim fəaliyyət göstərən istehsalat müşavirələrinin zəif rəhbərlik etmələri göstərilmişdi.

Qabaqcıl texnika və texnologiyayı tətbiq etmək, əməyin təşkilini təkmilləşdirmək, iş vaxtından səmərəli istifadə etmək, oxşar peşələrə yiyələnmək yolu ilə istehsalın səmərəliliyi və işin keyfiyyətini yüksəldən qabaqcıl fəhlələrdən Keşlə maşınqayırma zavodunun frezercisi, Sosialist əməyi qəhrəmanı Ş.R.Əliyevin, Montin adına maşınqayırma zavodunun çilingəri Q.A.Smırnovun, L.Şmidt adına maşınqayırma zavodunun texniki-nəzarət briqadiri Bilal Həmid oğlunun, "Artyomneft" NMİ quyuların əsaslı təmir briqadasının ustası Q.J.Hüseynovun iş təcrübəsindən geniş istifadə edilmişdi.

Partiya və dövlət qərarlarının həyata keçirilməsinə layiqli cavab verməyə çalışan istehsalat qabaqcılları keyfiyyət göstəricilərini yüksəltməyi qərara almışdılar.

AHIŞ rəpublika sənaye müəssisələri istehsalat qabaqcıllarının iş təcrübəsini bəyənərək, onların vaxt itkisinə yol vermədən yüksək keyfiyyətli məhsul istehsal etmək təşəbbüsünü geniş yaymağı qərara almışdı.

1976-cı ildə BSB (Bakı sənaye birliyi) "Azelektrosvet" baş zavodunda işləyən 1800 fəhlədən 1137 nəfəri fərdi beşillik plan üzrə işləmişdi (4, iş 477,v.5)

Həmkarlar ittifaqları zavod komitəsi Baş zavodda briqadalar, sahələr, sexlər, şöbələr arasında, eyni zamanda zavodlar arasında əmək yarışını təşkil etmişdi. Birliyin özü isə Smolensk elektrik lampası zavodu ilə təcrübə mübadiləsi və yarış keçirmişdi (4, v.123).

1976-cı ildən başlayaraq birlikdə bilavasitə həmkarlar ittifaqı komitəsinin rəhbərliyi altında Moskva "Dinamo" zavodunun iş təcrübəsinə uyğun olaraq əmək məhsuldarlığının artırılmasını nəzərdə tutan beşillik və illik şəxsi planlar hazırlanaraq hər bir fəhləyə cətdirilmişdi. Fəhlələrin şəxsi iş planları ilə yanaşı zavodda mühəndis-texniki işçilərin yaradıcılıq planları da həyata keçirilmişdi. 1976-cı ildə şəxsi yaradıcılıq planlarının tətbiqindən alınan iqtisadi səmərə 130 min manat təşkil etmişdi. 1978-ci ildə 193 nəfər mühəndis-texniki işçi şəxsi yaradıcılıq planı əsasında işləmişdi (4, v.123).

Kütlələrin canlı yaradıcıları ilbəl geniş vüsət almışdı. Zavodun bir çox briqadaları və istehsalat qabaqcılları vətənpərvər şüarlarla çıxış etmişdi. Yubiley ilində (Oktyabr inqilabının 60 illiyi) "öz ixtisasının ən yaxşı fəhləsi", "Zavodun ən yaxşı ustası", "Zavodun ən yaxşı briqadası" adı almaq uğrunda yarışda iştirak etmişlər.

Yubiley ilində C.Qurbanov, N.Çenelenko, İ.İsakov, Ə.İbaşov və başqaları "Zavodun ən yaxşı ustası" adını qazanmışdılar. 2 №-li sexin bir neçə fəhləsi isə "Öz ixtisasının ən yaxşı fəhləsi" adına layiq görülmüşdü (4, v.124).

İstehsalat qabaqcıllarının vətənpərvərlik təşəbbüslərinə qoşulan zavod həmkarlar ittifaqı komitəsi bu təşəbbüsü fəhlələr arasında geniş yaymağa çalışmışdı. Bir çox qabaqcıl fəhlə illik planı yubiley ərəfəsində - noyabrın 7-nə qədər yerinə yetirmişdi. 2

№-li sexin fəhləsi (montajçı) Azərbaycan həmkarlar ittifaqları XV qurultayının, SSRİ həmkarlar ittifaqları XVI qurultayının iştirakçısı, noyabr ayının 7-nə qədər 7 nəfər gənc fəhləyə ixtisas öyrətməyi öhdəsinə götürmüş F.Hüseynovanın təşəbbüsü kollektiv arasında geniş rəğbətlə qarşılanmışdı.

Birliyin həmkarlar ittifaqının təşəbbüsü ilə mühəndis-texniki işçilər üçün “Ən yaxşı mütəxəssis” adı uğrunda bir neçə mərhələli yarış təşkil edilmişdir. Yeni texnikanın tətbiqində mühəndis-texniki işçilərin öz rolunu müəyyən etdikləri şəxsi yaradıcılıq planları bu yarış formasının təşkilatı əsasını təşkil edirdi. Yarışın yekununda şəxsi yaradıcılıq planlarının yerinə yetirilməsinin səmərəliliyi əsas meyar idi. Əldə edilmiş nəticələr zavod rəhbərliyinin və təşkilat nümayəndələrinin iştirakı ilə müzakirə edilirdi (2, v.360).

Əmək yarışında ən yaxşı nəticələrə görə zavod komitəsinin qəbul etdiyi həvəsləndirmə metodu əmək tərbiyəsinə ciddi təsir göstərirdi. Yarışda müntəzəm olaraq ən yüksək nəticə göstərənlər həm də mənəvi cəhətdən həvəsləndirilirdi. Onları “Əmək zərbəçisi” adına namizəd irəli sürürdülər, şərəf lövhəsinə adları yazılırdı, “Zavodun ən yaxşı yaradıcı işçiləri” siyahısına daxil edirdilər, fəxri fərmanla təltif olunurdular.

1972-ci ildə baş zavodun ümumi əmtəə məhsulu içərisində Dövlət keyfiyyət nişanlı məhsulun xüsusi çəkisi 92,3 faiz təşkil etmişdi (4, v.125).

Zəhmətkeşləri elmi-texniki yaradıcılığa cəlb etmək məqsədilə əmək tərbiyəsi məsələlərində zavod komitəsi ETÇ ilə əlaqələrə mühüm əhəmiyyət vermişdi. ETÇ öz sıralarında əmək məhsuldarlığını artırmağın yeni ehtiyatlarını aşkara çıxarmaq sahəsində tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsində fəal iştirak edən 140 nəfəri birləşdirmişdi. 1976-cı ildə zavodda keçirilən müsabiqənin gedişində texnika və texnologiyanın təkmilləşdirilməsi, qənaət və istehsalın təşkili üzrə alınan 76 təklifin tətbiq edilməsi 105 min manat iqtisadi səmərə vermişdi (4, v.126).

Zəhmətkeşləri ixtiraçılıq və səmərələşdiricilik hərəkətinə cəlb etmək və ÜİSC (Ümumittifaq səmərələşdiricilər cəmiyyəti) şurasına kömək sahəsində böyük işlər görülmüşdü. 1977-ci ildə ÜİSC-nin ilk təşkilatlarının 240 nəfər üzvü vardı. Baş zavodda 1977-ci ilin II ayı ərzində 50 səmərələşdirici təklif verilmiş və 44 min manatdan çox iqtisadi səmərə verən 46 təklif tətbiq edilmişdi. Bu sahədə əsasən qabaqcıl fəhlələr fərqlənmişdi.

1977-ci ildə zavodda 409 nəfər əmək zərbəçisi fəaliyyət göstərmişdi. Zavodda təşkil olunmuş ixtisasartırma kurslarında 193 nəfər gənc fəhlə ixtisasını artırmış, 281 nəfər isə əlavə ixtisas öyrənmişdi. Əməyin elmi təşkili nəticəsində 1970-1973-cü illərdə “Azərelektromaş” CB-də əmək məhsuldarlığı 1,88 dəfə artmışdı (5, №9, v.5). 1983-cü ildə elektrotexnika sənayesi müəssisələrində yeni texnikanın tətbiqi sahəsində tətbiq edilən 288 tədbir nəticəsində əmək məhsuldarlığı 3,4 faiz artmış, bu da nəticədə 13,5 milyon manat məbləğində iqtisadi səmərə almağa imkan vermişdi. Bütün bu tədbirlər əməyin fondlaşdırılmasının yüksəlməsinə kömək etmişdi (5, 148).

1970-1983-cü illər ərzində əməyin fondla təminatı bütövlükdə elektrotexnika sənayesi üzrə 2,95 dəfə, “Azenerqomaş” İB-də (iqtisadi birlik) isə 4,55 dəfə artmışdı. Əməyin elmi təşkili və məhsuldarlığın yüksəldilməsi yalnız əməyin elektriklə təchizatının təmin edilməsi əsasında mümkün idi. Bu göstərici həmin müddətdə “Azərelektromaş” SB-də (sənaye birliyi) 2,65 dəfə artmışdı. Respublikada iri tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində zəhmətkeşlərin əmək haqqı 1970-1983-cü illər ərzində Azərbaycan sənayesində işləyənlərin 44,9 faiz, elektronika sənayesində isə 51,6 faiz

artmışdı (7, v.465).

Qazanılan nəticələrə baxmayaraq “Azərelektromaş” SB-də müəyyən nöqsanlarda olmuşdu. Güc və vaxt cəhətdən avadanlığın tam yüklənməsi üçün böyük imkanlar olduğu halda mexanikləşdirilmiş və avtomatlaşdırılmış xətlərin böyük hissəsi tam gücü ilə işləməmiş, böyük səmərə verə bilən qiymətli avadanlıqlardan tam istifadə edilməmiş və avadanlığın boş dayanma hallarına yol verilmişdi. Sənayedə əl əməyinin payı yenə də yüksək olaraq qalmışdı (6, 128-138).

Fəhlələrin ixtisasının artırılması əmək məhsuldarlığını yüksəltməyin ən mühüm amillərindən biridir. Fəhlə kadrlarının peşə-texniki məktəblər vasitəsilə hazırlanması onların ixtisasını orta məktəb təhsilli fəhlələrə nisbətən 2 dəfə tez artırmağa imkan verir (5, d.349. v.466).

İstehsalın səmərəliliyini yüksəltməyin bir çox yolları vardır. İlk növbədə istehsalın texniki təchizatı səviyyəsini yüksəltmək, istehsalın vəsait, əmək və material tutumunu azaltmaq, əmək məhsuldarlığını və məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi, elmi-texniki istehsalı və planlaşdırmanı təkmilləşdirmək və eyni zamanda qənaət rejimindən səmərəli istifadə etmək və s. Bütün bunlar sənaye müəssisələrinin rentabelli işləməsinə şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası MDA, F 1114, c.8, iş 459, b.55, v.29, 30
2. Azərbaycan Respublikası RHK arxivi, F.1114, c.8, iş 277, b.3, v.344,346.101, 360
3. Azərbaycan Respublikası MDA, F 1114, c.8, iş 459, b.50, v.32, 34
4. Azərbaycan Respublikası MDA, F 1114, c.8, iş 477, v.5, 123, 125, 126
5. Azərbaycan Respublikası RHK arxivi, F.1114, c.8, iş 349, b.24, v.466
6. Qurbanov R. XX əsrin 70-ci illərində Azərbaycan neft sənayesində istehsalın səmərəliliyini yüksəltmək uğrunda mübarizə // Azərbaycan MEA-nın Xəbərlər (tarix, fəlsəfə, hüquq) 2007, №8, s. 128-138
7. Qurbanov R. Neft sənayesində qabaqcıl təcrübənin qoyulması // Azərbaycan MEA-nın Xəbərlər (tarix, fəlsəfə, hüquq), 2009, №10, s. 91-99
8. Qurbanov R. Elmi yeniliklərin və qabaqcıl təcrübənin neft sənayesində əhəmiyyəti // Bakı Universitetinin Xəbərləri (Humanitar elmlər seriyası), 2009, №1, s. 146-153.

РОЛЬ НАУЧНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПЕРЕДОВОГО ОПЫТА В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВЕННЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПРОДУКЦИИ НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА (XX в. 70 ГОДЫ)

Р.О.ГУРБАНОВ

РЕЗЮМЕ

После прихода к руководству республикой общенационального лидера Г.Алиева началась новая эпоха в экономике страны. Была подготовлена стратегия экономического развития. Главной целью было добиться научно-технической организации труда, широко использовать передовой опыт, повысить трудовую активность людей, поднять материально-культурный уровень народа.

Был изучен и широко распространен трудовой опыт ряда предприятий и организаций в этой области. Был организован контроль профсоюзных организаций республики в этой области. Были организованы курсы повышения квалификации и обучения новым специальностям рабочих.

**THE ROLE OF THE SCIENTIFIC ORGANIZATION OF LABOR AND SPREAD
OF LEADING PRACTICE IN THE INCREASE OF QUALITY INDICATORS
OF OIL INDUSTRY ENTERPRISES IN AZERBAIJAN (70-s OF XX CENTURY)**

R.O.GURBANOV

SUMMARY

The economy of Azerbaijan entered a new period after the national-wide leader – H.Aliyev’s administration.

The strategy of economical development was worked out. The base task was to gain scientific-technical organization of labor, to extend application of leader practice, to expand the people’s labor activity and to increase the people’s material cultural level.

Labour practice of a number of enterprises and organizations in this sphere was studied and widely spread. The control of union organizations of the republic was conducted and courses were organized for the qualification and study of new specialities.